

Др Радосав Туцовић, научни сарадник
Институт за савремену историју, Београд
radosav.tucovic@gmail.com

Оригинални научни рад
Примљен: 20. 9. 2023
Прихваћен: 19. 10. 2023.

Прилог историографској анализи фотографија: Пример фотографије нацистичког злочина током Другог светског рата у Србији

Апстракт: Чланак представља прилог историографској анализи фотографија, на примеру спорне фотографије нацистичког злочина током Другог светског рата у окупираној Србији. Идеја аутора била је да, кроз анализу и употребу постојећих знања о полицијским формацијама у Другом светском рату, помогне тумачењу фотографије о којој се јако мало зна и о којој углавном круже погрешне информације. У ту сврху, у чланку је коришћена позната теоријска и историографска литература, као и архивска грађа, која је такође дала својеврстан прилог у тумачењу ове фотографије.

Кључне речи: Анализа фотографија, Други светски рат, Окупирана Србија, Ратни злочини

Након открића фотографије у 19. веку, а затим и усавшавања технологије њеног креирања, овај потпуно нови „медии“ убрзано је мењао људско друштво. Тако је у периоду између два светска рата значајан развој технологије довео до продора фотографије у све сфере људског друштва. Осим тога, медијум фотографије пружио је невероватну разноврсност и употребну вредност. Тако су многе фотографије прављене као уметничко дело и биле намењене форми излагања у музејима. За разлику од тога, многе су креиране у потпуно друге сврхе и, без обзира на то, скренуле велику пажњу и у свом исходишту заузеле врло важно место у културним или историјским токовима.¹ Разлог томе лежи у чињеници да фотографија представља део стварности света какав је био у датом

¹Terry Barrett, “A Theoretical Construct for Interpreting Photographs”, *Studies in Art Education*, Vol. 27, No. 2 (1986), 52.

тренутку, а који је „поново презентован“ у каснијем времену, како је то описао Андре Базин, чувени француски есејиста и филмски критичар.²

Документарне фотографије укратко су описане као фотографије које теже чистом снимку, стављају садржај изнад свега и гледаоца одводе на неко место и у неко време.³ Међутим, код документарних фотографија постоји проблем пролазности. Односно, све што је фотографисано уједно је подложно променама, укључујући и природу. Због тога фотограф може настојати да акценат стави на оно што је пролазно и подложно драстичним променама (личности или догађаји), затим на оно што је подложно спорим променама (природа, предели, пејзажи, грађевине), или евентуално њиховој комбинацији.⁴ Односно, документарне фотографије представљају „доказ прошлих ствари“,⁵ или, како је то другачије описано, „могућност да се сачува садашњост и гледаоцима у будућности омогући увид у прошлост“.⁶

Разумевању фотографије и њеној историографској анализи прилог даје и објашњење да идеална фотографија представља углавном приказ одређеног субјекта (догађај, личност/и, природа...), и свакако стоји у одређеној вези са тим субјектом.⁷ Осим тога, контекст представља кључ за остварење пуног потенцијала фотографије, у анализи и реконструкцији прошлости.⁸ У складу са тим, приликом историографске анализе фотографије неопходно је константно размишљати о контексту у коме је настала. А тај контекст управо може бити откривен разматрајући везу између фотографије и њеног субјекта.

Ипак, на крају је неопходно понудити и контрааргументе и имати у виду да документарне фотографије не представљају увек потпуну слику одређеног догађаја. Односно, у периоду након настанка фотографије чинило се да ће овај медиј до бесконачности растегнути временски оквир током кога се разматра и тумачи садашњост. Међутим, врло брзо је постало јасно да је фотографија неретко предмет механичке и хемијске манипулације (двострука експозиција, компоновање, ретуширање, исечање).⁹ Укратко речено, „све фотографије манипулишу. Неке отворено, а неке суптилно. Не бити свестан ове чињенице током анализе фотографије заправо значи погрешно разумети

² Gene H. Blocker, “Pictures and Photographs”, *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, Vol. 36, No. 2 (1977), 155.

³ Barrett, “A Theoretical Construct for Interpreting Photographs”, 53.

⁴ Roger Scruton, “Photography and Representation”, *Critical Inquiry*, Vol. 7, No. 3 (1981), 586–587.

⁵ Roy H. Quan, “Photography and the Creation of Meaning”, *Art Education*, Vol. 32, No. 2 (1979), 6.

⁶ Martin A. Berger, “Photography, History, and the Historioan”, *American Art*, Vol. 29, No. 1 (2015), 2.

⁷ Scruton, “Photography and Representation”, 579.

⁸ Berger, “Photography, History, and the Historioan”, 3.

⁹ Исто, 2.

фотографију и аспекте света који је фотографисан“.¹⁰ Управо због тога, савремени теоретичари фотографије сматрају да ни најобјективнији фотограф, наоружан најсавременијим фотоапаратом, не би могао да створи документарне фотографије које би публику у потпуности „вратиле у прошлост“. Односно, у позадини предмета фотографије постоји значајно шири контекст. Тиме предмети и људи на документарним фотографијама представљају искључиво фрагменте прошлости.¹¹

У складу са тим, текст који следи представља наш прилог покушају да разумемо конкретан догађај на слици. Сходно свему наведеном, не можемо са апсолутном сигурношћу тврдити да су наше претпоставке у потпуности тачне. Заправо, оне представљају искључиво покушај коришћења наших знања у пракси, са сврхом да помогнемо решењу одређеног историографског проблема. У том смислу, све накнадне сугестије, нова тумачења или нове информације о овој фотографији свакако сматрамо добродошлим.

Спорна фотографија нацистичког злочина

Развој информационих технологија довео је до знатно веће доступности историјских извора. То је посебно изражено када говоримо о Другом светском рату, с обзиром на чињенице о огромном броју страдалих, што до данас изазива значајно интересовање научне, али и шире јавности. Тако водеће архивске институције широм света прихватају дигитализацију архивске грађе као један од основних праваца савремене архивистике, и у том погледу значајну пажњу посвећују дигитализацији документарних фотографија. Наиме, ако за пример узмемо Други светски рат, можемо констатовати да су, примера ради, Музеј холокауста у Вашингтону, Меморијални центар Јад Вашем у Јерусалиму и Бундес архив у Берлину дигитализовали заиста значајну количину фотографске грађе.

Но, у тако обимном послу појављују се и грешке. То пре свега произлази из чињенице да се информације о фотографијама неретко искључиво преписују, без провере аутентичности и тачности њеног потписа. Такав пример представља и наредна фотографија.

¹⁰ Barrett, “A Theoretical Construct for Interpreting Photographs”, 53.

¹¹ Berger, “Photography, History, and the Historioan”, 2.

Фотографија 1. Нацистички злочин у окупираној Србији

Представљена фотографија објављена је на сајту Музеја холокауста у Вашингтону и сајту Меморијалног центра Јад Вашем у Јерусалиму, са сличним објашњењима. У опису фотографије на сајту Јад Вашема стоји: „Мачва, Југославија, војници немачких брдских трупа шутирају човека који лежи, 1941. године“.¹² За разлику од тога, опис на сајту Музеја холокауста је нешто детаљнији: „Војник са јединицом немачких брдских трупа шутира на смрт човека који лежи, током ’чишћења’ мачванског краја у септембру 1941. године. Трећи слева је усташки официр“.¹³

Дакле, оба извора се слажу са чињеницом да је у питању Мачва и серија нацистичких злочина које је извршила превасходно 342. пешадијска дивизија крајем септембра и почетком октобра 1941. године. Ова операција представљала је почетак знатно шире операције у западној Србији, која је за циљ имала уништење устаничких одреда.¹⁴ Такође, врло је важна чињеница да се оба извора слажу у закључку да је на овој фотографији представљено пребијање жртве.

¹² “Machva, Yugoslavia, German mountain soldiers kicking a lying man, 1941”, *Yad Vashem Archives*, https://photos.yadvashem.org/photo-details.html?language=en&item_id=99062&ind=1 (Pristupljeno 12. 3. 2023).

¹³ “A soldier with a unit of German mountain troops kicks a man to death during the ‘cleansing’ of the Macva region in September 1941. The man third from left is a Ustasa officer”, *United States Holocaust Memorial Museum*, <https://collections.ushmm.org/search/catalog/pa19800> (Pristupljeno 12. 3. 2023).

¹⁴ Valter Manošek, *Holokaust u Srbiji: vojna okupaciona politika i uništavanje Jevreja 1941–1942*, (Beograd: Službeni list SRJ, 2007), 64–69; Milan Borković, *Kontrarevolucija u Srbiji 1941–1944*, Tom

Међутим, како то у дигиталном свету 21. века обично бива, ова фотографија стигла је и на друге интернет сајтове. Тако је на сајту Редит постављена у идентичној резолуцији која се може пронаћи на сајту Музеја холокауста у Вашингтону. Опис на Редиту је такође сличан: „Припадници немачке брдске јединице и Усташе на смрт пребијају српског цивила, током операције 'чишћења' области Мачве – Србија, септембар 1941. године“.¹⁵ Ове две чињенице јасно имплицирају да је фотографија преузета са сајта Музеја холокауста и постављена уз незнатно измењен опис.

За разлику од тога, регистровали смо и једну негативну употребу ове фотографије. Наиме, на италијанском сајту Телевињоле, крајем априла 2016. године, појавио се текст „Отпор у Трентину“, који настоји да објасни околности немачке окупације и отпор након капитулације Италије, а у коме је приложена управо ова фотографија.¹⁶ Наравно, она је употребљена да се илустративно појача констатација о нацистичком вршењу злочина у Италији. То, ипак, не мења чињеницу да је посредни врло груба грешка и коришћење фотографије, за коју сви други доступни извори јасно говоре да је настала на територији окупиране Србије.

Интересантно је поменути и да је такође 2016. године по основу ове фотографије покренута расправа на форуму који се бави разменом информација везано за изучавање европских припадника Осовине у Другом светском рату.¹⁷ Но, ова дискусија ипак није далеко одмакла.

Имајући све напред наведено у виду, можемо констатовати да је ова фотографија остала умногостру спорна. Односно, иако постоји могућност да се одређене ствари разјасне, то се никада није догодило, без обзира на чињеницу да су одређени детаљи на фотографији јасни. У складу са тим, овај текст представља покушај прилога даљем разумевању ове фотографије, а индиректно и дубљем разумевању нацистичких злочина у Другом светском рату. Да би то на успешан начин било изведено, применили смо и кратко упутство Националног архива Сједињених Америчких Држава, о томе како треба приступити анализи документарних фотографија.¹⁸

I, (Beograd: Sloboda, 1979), 142–143, Бојан Димитријевић, *Војска Недућеве Србије 1941–1944*, (Београд: ЈП Службени гласник, 2016), 131–132; Мнодраг Д. Миловановић, *Казнена експедиција у Мачви*, (Сремска Митровица: Удружење културних стваралаца Србије „Завичај“, 2002).

¹⁵“Gebirgsjäger and Ustaše beating a Serbian civilian to death during the cleansing of the Mačva region – Serbia, September 1941”, *Reddit*, https://www.reddit.com/r/GermanWW2photos/comments/g9z6lt/gebirgsj%C3%A4gers_and_usta%C5%A1e_beating_a_serbian/ (Pristupljeno 12. 3. 2023).

¹⁶“La Resistenza in Trentino”, *Televignole*, <https://www.televignole.it/la-resistenza-in-trentino-27/> (Pristupljeno 12. 3. 2023).

¹⁷“August Meyszner in a war crime [?] photo”, *Axis History Forum*, <https://forum.axishistory.com/viewtopic.php?f=6&t=224111&p=2034523&hilit=August+Meyszner#p2034523> (12.3.2023).

¹⁸“Analyze a Photograph”, *National Archives*, <https://www.archives.gov/education/lessons/worksheets/analyze-a-photograph-intermediate> (Pristupljeno 12. 3. 2023).

Предмет фотографије

Конкретна фотографија по свему судећи представља сцену једног од нацистичких злочина током Другог светског рата. Заправо, вероватно је у питању једна од казних експедиција које су често извођене на овом окупираном простору.¹⁹ Друга могућност јесте да је на делу полицијска потера, што по ознакама представљених полицајаца ипак представља знатно мање вероватну опцију.

Такође, веома је важно констатовати да тренутак који је фотограф забележио, по свему судећи, не представља „шутирање жртве до смрти“, као што је то констатовано у опису фотографије на доступним сајтовима. Наиме, ако пажљиво обратимо пажњу на положај ногу жртве, јасно можемо запазити да је лева нога неприродно пребачена преко десне. Односно, чини се да је жртва тешко рањена или усмрћена и у таквом стању првобитно пала лицем према земљи. Вероватно су након тога пришле особе приказане на фотографији и, по свему судећи, жртву је ногом на леђа окренула личност за коју се у описима фотографије мислило да шутира жртву. Услед тога, жртва лева нога остала је у неприродном положају преко десне ноге. То уосталом може потврдити и положај ногу личности за коју се мислило да шутира жртву, који више наликује описаној ситуацији, него шутирању жртве. Односно, наш став јесте да на конкретној фотографији није представљено „шутирање жртве на смрт“, већ, много вероватније, утврђивање да ли је жртва још увек у животу.

Порекло фотографије

Иако директно порекло фотографије није јасно, можемо претпоставити да ју је начинио један од ратних извештача, који су често пратили немачке јединице на терену. До тог закључка дошли смо директним упоређивањем ове фотографије са многобројним фотографијама из веома богате колекције снимака немачких ратних извештача.²⁰ Ове фотографије су по својој генералној природи врло сличне. Запажа се да су ратни извештачи били врло близу самих догађаја и често у непосредној близини самих војних и полицијских јединица. Услед тога начинили су велики број фотографија широког дијапазона догађаја, од различитих прослава и свакодневног живота у ратним условима, преко

¹⁹ Мирјана Савић, Немања Трифуновић, *Рације: казнене експедиције Вермахта у селима жичког среза 1941. године*, (Краљево: Народни музеј Краљево, 2022); Милован Лукић, „Казнене експедиције у ужичком крају 1941–1944. године: прилог истраживању“, *Ужички зборник*, бр. 22 (1993), 85–106; Миодраг Д. Миловановић, *Казнена експедиција у Мачви*, (Сремска Митровица: Удружење културних стваралаца Србије „Завичај“, 2002), и др.

²⁰ *SS-Kriegsberichte Archive*, <https://www.kriegsberichte-archive.com/> (Pristupljeno 13. 3. 2023).

ратних операција и вршења злочина, па све до сахрана. Све то омогућио им је њихов врло јасно прецизиран положај, који је одређен одлукама највиших органа Трећег рајха.

Наиме, схватајући пун обим „психолошког рата“, вођство нацистичке Немачке разумело је употребу пропаганде и у том смислу издало наредбу о обавезном учешћу пропагандних чета. Оне су имале за задатак да извештавају Врховну команду војске, затим да обезбеде директну спону између борбених дејстава и пропаганде, као и да осигурају сарадњу и преношење пропагандног материјала надређеним установама. То је посебан замах добило након окупације Француске и Белгије, где су основана Пропагандна одељења, а са отпочињањем Операције Барбароса практично свака копнена армија, али и ваздушна флота, имала је пропагандну јединицу. Конкретна улога ратних извештача била је пре свега у праћењу јединица и прављењу фотографских снимака током акција.²¹

Дакле, интерне фотографије самих војних, полицијских и СС операција начинили су углавном ратни извештачи. Другим речима, заиста је тешко очекивати да је деловање немачке казнене експедиције фотографисано од стране локалног становништва, које је директно било угрожено. Посебно треба нагласити да сеоско становништво српског етничког простора у Другом светском рату углавном није располагало софистицираном техником, што је у то време представљао фотоапарат. Осим тога, у тренуцима кад је вршен злочин становништво је углавном спас тражило у бегу у шуму или планину. На све то треба додати да је готово немогуће да је било ко изузев припадника нацистичких војних и полицијских, или њима лојалних јединица могао у тренутку вршења акције бити тако близу самом злочину.

Све ово наводи нас на закључак да је фотографију потенцијално начинио један од ратних извештача или припадника самих јединица које су изводиле ову акцију. Она је вероватно у периоду након Другог светског рата, кроз заплене ратних архива, дошла у посед установа које су обавиле њихову конзервацију, скенирање и ставиле је на располагање јавности.

²¹ Daniel Uziel, „Propaganda, Kriegsberichterstattung und die Wehrmacht“, *Die Kamera als Waffe: Propagandabilder des Zweiten Weltkriegs*, hg. R. Rother, J. Prokasky, (Leibniz-Zentrum für Zeithistorische Forschung Potsdam 2015), 13–20.

Личности на фотографији

Поглед у неколико детаља ове фотографије говори о чињеници да је већина особа које су на њој приказане у ствари припадала полицијским формацијама нацистичке Немачке. У том смислу, да би бар приближно могли да идентификујемо личности које се могу уочити, неопходно је разумети контекст полицијске организације у окупираној Србији. Наиме, током 1941. године у окупираној Србији полицијска организација нацистичке Немачке није располагала са великим бројем јединица. Њу су представљали, са једне стране, Ајнзацгрупа, са Гестапоом, као најзначајнијим одељењем Политичке полиције, и 64. резервни полицијски батаљон, као део организације Полиције поретка.²² Гестапо је током прве године окупације Србије вршио политичке истраге и имао по обиму невелико и недовољно обучено људство.²³ За разлику од тога, 64. резервни полицијски батаљон је углавном обављао обезбеђивање логора и разних других циљева, али и спорадично деловао на терену. Тако је ова јединица, примера ради, током августа 1941. године извршила злочин у селу Скела.²⁴

²² Димитријевић, *Војска Недићеве Србије*, 198–199.

²³ Архив Југославије (АЈ), Државна комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача (110), инв. бр. 12.597, Саслушање др Вилхелма Фукса, 8.9.1945; Историјски архив Београда (ИАБ), Безбедносно-информативна агенција (БИА), Хинце Карл, 1–1, Саслушање Хинцеа, 23.7.1945.

²⁴ Димитријевић, *Војска Недићеве Србије*, 198–199.

Значајна реформа и знатно ојачавање полицијских формација у окупираној Србији уследило је убрзо. Носилац ових промена био је СС-групенфирер Аугуст Мајснер,²⁵ постављен на положај вишег СС и полицијског вође током јануара 1942. године.²⁶ Он је већ током пролећа исте године окупирану Србију прекрио двоструким системом полицијске организације. Односно, од тада па надаље Полицију безбедности представљала је установа Заповедник Полиције и Службе безбедности, у оквиру које је деловао и Гестапо.²⁷ Полиција поретка значајно је ојачана формирањем нових полицијских пукова, који су деловали у оквиру установе Заповедник Полиције поретка.²⁸

На овој фотографији пре свега уочавамо да већина лица носи униформу која одговара полицијским униформама које су користиле полицијске формације у окупираној Србији.²⁹ То, међутим, нису униформе које је користио Гестапо, већ Полиција поретка. Такође, чињеница да су формације Полиције поретка врло често деловале у различитим униформама одговара разнородности униформи које су представљене на слици. Такође, важно је нагласити да су у оквиру жандармерије постојале јединице брдске жандармерије, које су користиле традиционалну капу брдских јединица.³⁰ Оне се на фотографији могу јасно запазити (лица бр. 4, 5, 6, 8, 9, 10). Такође, лице број 8 на фотографији има официрске ознаке које из даљине заиста личе на ознаке Полиције поретка и носи шињел какав су носили припадници полиције нацистичке Немачке.³¹

²⁵ Аугуст Мајснер (1886–1947) рођен је у аустријској официрској породици из Граца. Након основног образовања, и сам је завршио официрску школу, након чега је ступио у Аустроугарску војску, где је служио до краја Првог светског рата. Након распада државе посветио се служби у жандармерији, али и политичком животу. С обзиром на пангерманско политичко опредељење, учествовао је у неуспелим државним ударима 1931. и 1934. године. Од 1935. године ступио је у састав СС-формација и добио намештење у Полицији поретка. Након веома брзог напретка у структури СС-а, постављен је најпре на положај заповедника Полиције поретка у Норвешкој, а затим и вишег СС и полицијског вођу у окупираној Србији. На том положају задржао се од јануара 1942. до априла 1944. године. Након Другог светског рата ухапшен је и изручен Југославији. Осуђен је за ратне злочине, након чега је и погубљен. (Bundesarchiv Berlin (BAB), R 9361–III/543468, 29–30, Lebenslauf August Meyszner, 12.2.1935; Martin Moll, „Vom Österreichischen Gendarmen-Offizier zum Höheren SS- und Polizeiführer Serbien, 1942–1944: August Meyszner: Stationen einer Karriere“, *Danubia Carpathica* 6 (2011), 239–308)

²⁶ BAB, R 9361–III/543468, 76, Fernschreiben Himmler an Meyszner, 20.1.1942; BAB, R 9361–III/543468, 143, Hitler an Meyszner, 24.1.1942; BAB, R 9361–III/543468, s. 10, Dienstlaufbahn August Meyszner.

²⁷ Радосав Туцовић, Драги Јовановић и генерал Мајснер на челу полиције у окупираној Србији: Анализа делатности Драгомира Јовановића и Аугуста Мајснера у окупираној Србији (1941–1944), (Београд: ИСИ – Чигоја штампа, 2022), 201–205.

²⁸ Исто, 205–210.

²⁹ Gordon Williamson, *World War II German Police Units*, (Osprey publishing, 2006), 28.

³⁰ Williamson, *World War II German Police Units*, 45.

³¹ Williamson, *World War II German Police Units*, 28.

Такође, индикативна је улога лица под бр. 2, као и предмета који се налази близу жртвине десне руке. Наиме, ако прихватимо нашу првобитну претпоставку да ово лице не удара жртву, већ ногом окреће тело на леђа, можемо претпоставити да је можда у питању лекар. Томе у прилог говори и на слици заокружени предмет, који личи на лекарску торбу. Разлог оваквог поступка према жртви може бити настојање да се утврди да ли је жртва још увек у животу.

Осим тога, спорна је улога две личности (бр. 3 и 7), чије униформе и посебно капе изгледају доста другачије у односу на униформе осталих особа на фотографији. Наиме, изглед њихових униформи донекле је сличан усташким униформама, па су отуда архивисти Музеја холокауста у Вашингтону личност означену бројем 3 назвали усташким официром.³² Међутим, претпоставка о појави усташа у операцијама на територији окупиране Србије чини се у потпуности погрешном. Због тога смо знатно склонији претпоставци да су у питању припадници Шуцполиције, с обзиром на то да је њихова униформа у неким случајевима подразумевала капу овог типа.³³

Ипак, једну особу на фотографији могуће је доста прецизно идентификовати. Наиме, лице означено бројем 5 јасно представља официра највишег ранга. Његов лични изглед, изразита висина и став одговарају СС-групенфиреру Аугусту Мајснеру. Наиме, он је, према званичним подацима, био висок 196 центиметара,³⁴ и на свим догађајима упадљиво се издвајао својом висином, што апсолутно одговара ситуацији на овој фотографији.³⁵ Осим тога, СС-ознаке на реверу заиста изгледају као ознаке СС-групенфирера, што је био статус генерала Мајснера током окупације Србије.³⁶ Поред генерала Мајснера, у време његове службе у окупираној Србији, на овом простору службовала су била још само два СС-групенфирера – Артур Флепс и Харалд Турнер. Међутим, имајући у виду њихову висину и доста другачији изглед, можемо констатовати да особа са ознакама СС-групенфирера приказана на фотографији најприближније одговара генералу Мајснеру.

На све то, представљено лице на фотографији носи идентичну комбинацију униформе какву је носио током обиласка СС-дивизије „Принц Еуген“. Односно,

³² “A soldier with a unit of German mountain troops kicks a man to death during the ‘cleansing’ of the Macva region in September 1941. The man third from left is a Ustasa officer”, *United States Holocaust Memorial Museum*, <https://collections.ushmm.org/search/catalog/pa19800> (Pristupljeno 16. 3. 2023).

³³ Williamson, *World War II German Police Units*, 30.

³⁴ ВАВ, R 9361–III/5434468, 3–4, Persönliche Karte August Meyszner.

³⁵ Изглед генерала Мајснера упоређивали смо са његовим изгледом током догађаја са којих је остало највише сачуваних фото и видео материјала – полицијске смотре у Бечу 1938. године, затим посете СС-дивизији „Принц Еуген“ 1942. и полицијске смотре у Београду 1943. године. (<https://efilms.at/search/?personID=578&start=0>, 17. 3. 2023, <http://www.kriegsberichter-archiv.com>, 17. 3. 2023; Војни музеј Београд, Erinnerung an die Feiern Serbischen Staatswache in Belgrad, 13. 5. 1943).

³⁶ ВАВ, R 9361–III/543468, 41, Der Akt des Führer-Hauptquartier, 1.1.1942; ВАВ, R 9361–III/543468, 43, Personalverfugung, 27.1.1942.

на њему се могу уочити ципеле и традиционална капа брдских јединица, као и класична СС-униформа, са ознакама СС-групенфирера.³⁷

Међутим, околности појављивања генерала Мајснера током деловања полиције у руралним пределима нису јасне. Заправо, он је заузимао положај вишег СС и полицијског вође, што је представљало највиши полицијски положај и положај главног команданта полицијских јединица у окупираној Србији. Њему подређене биле су све полицијске јединице немачког, али и домаћег порекла.³⁸ У складу са тим, нејасно је зашто би генерал Мајснер присуствовао директном вршењу злочина. Међутим, одговор на ово питање крије се можда у особеном приступу овог аустријског полицијског генерала. Наиме, његов ађутант Вилхелм Кајзер објаснио је да је генерал Мајснер у неколико наврата током окупације путовао у унутрашњост. Такође, познато нам је да је вршио инспекцију јединица на терену, а сам је на саслушању признао да је једном приликом присуствовао директном стрељању великог броја цивила у Крушевцу.³⁹ Све ове чињенице имплицирају да је, без обзира на Мајснеров врло висок ранг и пажљиву заштиту његовог живота, ипак постојала реална могућност да се придружио јединицама у вршењу злочина и да особа на слици заиста представља вишег СС и полицијског вођу Аугуста Мајснера.

Време и место

Ако прихватимо претпоставку да је на слици генерал Мајснер могуће је критички преиспитати многе друге појединости ове фотографије. Наиме, када говоримо о времену фотографисања, подсећамо на објашњење архивиста да је у питању септембар 1941. године.⁴⁰ Међутим, с обзиром на то да је генерал Мајснер у окупирану Србију наименован тек у јануару 1942. године време се чини погрешним.

Судећи по природи и временским условима на слици, можемо само претпоставити када је фотографија направљена. Наиме, у доњем десном углу фотографије могу се запазити биљке налик цвећу. Осим тога, иако се у први мах чинило да је земља на којој жртва лежи прекривена остацима снега, чини се да је ипак у питању бара или блато. Томе у прилог говори и одевање лица на

³⁷ *SS-Kriegsbericht Archive*, <http://www.kriegsbericht-archive.com> (17.3.2023).

³⁸ Muharem Kreso, *Njemačka okupaciona uprava u Beogradu 1941–1944*, (Beograd: Istorijski arhiv Beograda 1979), 188–191.

³⁹ АЈ, 110-78-907, Записник о саслушању Мајснер Аугуста, 31.8.1946.

⁴⁰ “Machva, Yugoslavia, German mountain soldiers kicking a lying man, 1941”, https://photos.yadvashem.org/photo-details.html?language=en&item_id=99062&ind=1 (Pristupljeno 17. 3. 2023); “A soldier with a unit of German mountain troops kicks a man to death during the ‘cleansing’ of the Macva region in September 1941.” <https://collections.ushmm.org/search/catalog/pa19800> (Pristupljeno 17. 3. 2023).

фотографији, од којих само један носи шињел, а сви други униформе намењене пролећу или јесени. Такође, ако за пример узмемо 1942. годину, полицијске формације су на сузбијању покрета отпора биле најактивније у лето и јесен, док су са појавом снега значајно смањиле своје дејство.⁴¹ Све то говори у правцу претпоставке да је фотографија потенцијално могла настати између пролећа и касне јесени 1942. или 1943. године.

Покушај да лоцирамо место кроз анализу фотографије несумњиво даје најмање резултата. Подсећамо још једном да су архивисти Музеја холокауста и Јад Вашем меморијалног центра назначили да је у питању Мачва.⁴² Међутим, из онога што се види на фотографији ипак није могуће закључити превише појединости. Дакле, на фотографији се уочава благ нагиб, што говори у прилог претпоставке да су у питању брдско-планински географски предели. Такође, позадина фотографије јасно говори о томе да је у питању окућница неког сеоског домаћинства. Но, три грађевине које се виде у позадини ипак су заклоњене сеоском тарабом, што нас спречава у настојању да по њиховом стилу градње дамо неку ближу претпоставку.

Закључак

Историографска анализа фотографија представља у исто време врло изазован, али и сложен задатак. То посебно долази до изражаја у случајевима када је фотографија лишена познатог контекста или било каквих конкретних информација. Посебан проблем представљају случајеви фотографија које прате објашњења базирана на слободним проценама, што додатно ствара конфузију и закључке потенцијално може одвести на потпуно погрешну страну.

У складу са тим, о представљеној фотографији можемо изнети неколико претпоставки. Пре свега, сматрамо да је у питању фотографија која представља један од нацистичких злочина извршених од стране полиције у окупираној Србији. Конкретно је на фотографији вероватно представљено утврђивање да ли је жртва још увек у животу, а такође претпостављамо и да је саму фотографију начинио немачки ратни извештач.

⁴¹ Борковић, *Контрареволуција у Србији*, књ. 1, 323–325; Petranović, *Srbija u Drugom svetskom ratu*, 336–338; Небојша Стамболија, *Српска државна стража 1942–1944*, (Београд, Институт за савремену историју, 2021, 189–191.

⁴² “Machva, Yugoslavia, German mountain soldiers kicking a lying man, 1941”, https://photos.yadvashem.org/photo-details.html?language=en&item_id=99062&ind=1 (Pristupljeno 17. 3. 2023); “A soldier with a unit of German mountain troops kicks a man to death during the ‘cleansing’ of the Macva region in September 1941.” <https://collections.ushmm.org/search/catalog/pa19800> (Pristupljeno 17. 3. 2023).

По физичком опису, униформи, ознакама и положају тела претпостављамо да је лице под редним бројем 5 на слици у ствари виши СС и полицијски вођа, СС-групенфирер Аугуст Мајснер. Такође, стање природе, али и униформе личности говоре у прилог претпоставке да је фотографија вероватно настала у временском интервалу између пролећа и јесени 1942. или евентуално 1943. године. Међутим, само место, на коме је фотографија начињена, остаје нејасно. По физичким карактеристикама терена не може се превише закључити, док архитектура околних грађевина ипак није јасно видљива.

Izvori i literatura

- Arhiv Jugoslavije, Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača (110).
- Bundesarchiv Berlin, R 9361–III/543468 (August Meyszner).
- Istorijski arhiv Beograda, Bezbednosno-informativna agencija (BIA).
- Barrett, Terry. “A Theoretical Construct for Interpreting Photographs“, *Studies in Art Education*, Vol. 27, No. 2 (1986), 52–60.
- Berger, Martin A. “Photography, History, and the Historioan“, *American Art*, Vol. 29, No. 1 (2015), 2–5.
- Blocker, Gene H. “Pictures and Photographs“, *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, Vol. 36, No. 2 (1977), 155–162.
- Borković, Milan. *Kontrarevolucija u Srbiji 1941–1944*, Tom I. Beograd: Sloboda, 1979.
- Dimitrijević, Bojan. *Vojaska Nedićeve Srbije 1941–1944*. Beograd: JP Službeni glasnik, 2016. (ćirilica)
- Lukić, Milovan. „Kaznene ekspedicije u užičkom kraju 1941–1944. godine: prilog istraživanju“, *Užički zbornik*, br. 22 (1993), 85–106. (ćirilica)
- Manošek, Valter. *Holokaust u Srbiji: vojna okupaciona politika i uništavanje Jevreja 1941–1942*, Beograd: Službeni list SRJ, 2007.
- Milovanović, Miodrag D. *Kaznena ekspedicija u Mačvi*. Sremska Mitrovica: Udruženje kulturnih stvaralaca Srbije „Zavičaj“, 2002. (ćirilica)
- Moll, Martin. „Vom Österreichischen Gendermerie-Offizier zum Höheren SS-und Polizeiführer Serbien, 1942–1944: August Meyszner: Stationen einer Karriere“, *Danubia Carpathica* 6 (2011), 239–308.
- Quan, Roy H. “Photography and the Creation of Meaning“, *Art Education*, Vol. 32, No. 2 (1979), 4–9.
- Savić, Mirjana, Trifunović Nemanja. *Racije: kaznene ekspedicije Vermahta u selima žičkog sreza 1941. godine*. Kraljevo: Narodni muzej Kraljevo, 2022. (ćirilica)
- Scruton, Roger. “Photography and Representation“, *Critical Inquiry*, Vol. 7, No. 3 (1981), 577–603.

- Stambolija, Nebojša. *Srpska državna straža 1942–1944*. Beograd: Institut za savremenu istoriju 2021. (ćirilica)
- Tucović, Radosav. *Dragi Jovanović i general Majsner na čelu policije u okupiranoj Srbiji: Analiza delatnosti Dragomira Jovanovića i Augusta Majsnera u okupiranoj Srbiji (1941–1944)*, Beograd: ISI – Čigoja štampa, 2022. (ćirilica)
- Uziel, Daniel. „Propaganda, Kriegsberichterstattung und die Wehrmacht“, *Die Kamera als Waffe: Propagandabilder des Zweiten Weltkriegs*, hg. R. Rother, J. Prokasky, Leibniz-Zentrum für Zeithistorische Forschung Potsdam 2015, 13–20.
- Williamson, Gordon. *World War II German Police Units*, Osprey publishing, 2006.
- National Archives*, <https://www.archives.gov/education/lessons/worksheets/analyze-a-photograph-intermediate>
- United States Holocaust Memorial Museum*, <https://collections.ushmm.org/search/catalog/pa19800>
- Axis History Forum*, <https://forum.axishistory.com/viewtopic.php?f=6&t=224111&p=2034523&hilit=August+Meyszner#p2034523>
- SS-Kriegsberichter Archive*, <https://www.kriegsberichter-archive.com/>
- Yad Vashem Archives*, https://photos.yadvashem.org/photo-details.html?language=en&item_id=99062&ind=1
- Reddit*, https://www.reddit.com/r/GermanWW2photos/comments/g9z6lt/gebirgsj%C3%A4gers_and_usta%C5%A1e_beating_a_serbian/
- Televignole*, <https://www.televignole.it/la-resistenza-in-trentino-27/>
- Ephemeral Films Project*, <https://efilms.at//search/?personID=578&start=0>,

Summary

Radosav Tucović, PhD

A Contribution to the Historiographical Analysis of Photographs: An Example of a Photograph of a Nazi Crime During the Second World War in Serbia

This article is a historiographical analysis of a disputed photograph of a Nazi crime during the Second World War in Serbia. Using knowledge about police organizations in occupied Serbia, theoretical literature and sources of German and Serbian origin, we tried to offer explanations for many details, but also for the photograph itself.

This photograph of Nazi crimes has been controversial since its appearance. Its publication was accompanied by descriptions, for which, after a preliminary analysis, became clear that they were not correct. In addition, the photo reached other sites and was used for completely wrong purposes. Therefore, we tried to precisely analyze this photograph and draw at least basic conclusions and remove fundamental dilemmas. The analysis was created through a theoretical introduction, and analyzing the subject, origin, time, place and persons shown in the photograph.

We came to the conclusion that the photo shows the crime of the German Order Police. The photo was probably taken by a German war reporter. In addition, we recognized the senior SS and police leader August Meyszner and generally noted that the photo was potentially taken in 1942 or 1943.

Key words: Photo analysis, Second World War, Occupied Serbia, War crimes.